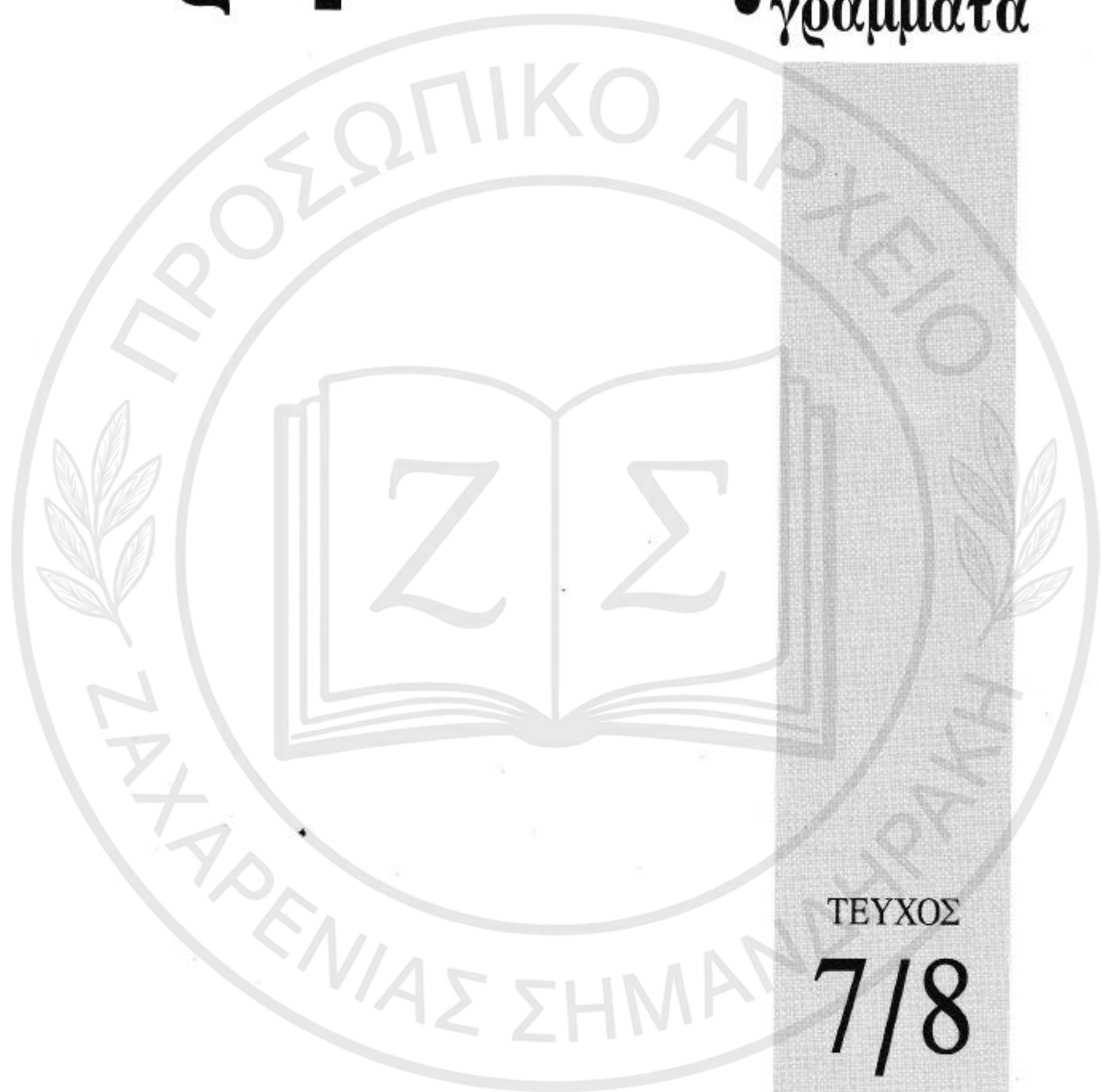

κρητολογικά γράμματα

ΤΕΥΧΟΣ

7/8

ΡΕΘΥΜΝΟ
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
1993

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ"

Στο τεύχος 5-6/Αύγουστος 1992 των *Κρητολογικών Γραμμάτων* ο Μιχ. Παπαδάκης (Δάνδολος) αναφέρεται στην εφημερίδα Ρεθύμνης "Ελευθερία" του 1907. Στο δημοσίευμα αυτό αναφέρεται και σε δική μου σημείωση στην εργασία μου "Κρητικός Τύπος-συμπληρωματικά στοιχεία" (περ. *Προμηθεύς ο Πυρφόρος*, τ. 34/Απρ.-Ιουν. 1983), όπου η εν λόγω εφημερίδα καταγράφεται ως: *Ελευθερία*. Εφημερίς πολιτική, Διευθυντής και Εκδότης: Σ. Ε. Καλαϊτζάκης, Υπεύθυνος: Α. Μ. Σαπουντζάκης. Φ. 13/23-7-1907". Ο κ. Παπαδάκης-Δάνδολος έχει στη συλλογή του το φ. 19/12-11-1907, που όμως περιέχει τρεις πλειστηριασμούς και δύο ειδοποιήσεις αναβληθέντων πλειστηριασμών και επομένως δεν μπορεί να εξακριβώσει αν όντως η *Ελευθερία* ήταν "εφημερίς πολιτική" και ποία τα θέματα που κατεχωρούντο στις στήλες της.

Επί του θέματος, επειδή τα στοιχεία που έχω είναι σαφώς περισσότερα από αυτά του κ. Παπαδάκη, αλλά και για να γίνει περισσότερο γνωστή αυτή η εφημερίδα, θα πρέπει να σημειώσω τα εξής:

Κατ' αρχήν θα πρέπει να διευκρινίσω ότι και στις τέσσερις δημοσιευμένες εργασίες μου για τον Κρητικό Τύπο,¹ όταν αναφέρομαι σε συγκεκριμένα φύλλα και ημερομηνίες σημαίνει ότι τα έχω συναντήσει εγώ η ίδια και επομένως είμαι απόλυτη ως προς την έκδοσή τους. Εφημερίδες και περιοδικά, των οποίων έχω μεν διασταυρώσει την έκδοση αλλά δεν έχω δει, καταχωρούνται σε ειδικό κεφάλαιο με τίτλο "Έντυπα εκτός καταλόγου" στην τέταρτη εργασία μου "Γενικό συμπλήρωμα στον Κρητικό τύπο", όπου και σημειώνεται επακριβώς που έχω δει αναφορές γι' αυτά τα έντυπα.

Ειδικά όσον αφορά στην *Ελευθερία*, το φ. 13/23-7-1907 είναι βιβλιοδετημένο μαζί με φύλλα άλλων εφημερίδων σε ένα τόμο με γενικό τίτλο "Εφημερίδες διάφορες" και φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης. Και όταν μεν το σημείωσα στην εργασία μου στον *Πυρφόρο* είχα δει πράγματι μόνο αυτό το φύλλο. Πολύ αργότερα και αναδιφώντας το αρχείο του Εμμ. Γενεράλι, που επίσης φυλάσσεται στο Αρχείο, βρήκα ακόμη δύο φύλλα της *Ελευθερίας*, το φ. 3/22 Απριλίου 1907 και το φ. 8/20 Ιουνίου 1907. Επομένως αυτή τη στιγμή είναι γνωστά, τέσσερα φύλλα συνολικά, συμπεριλαμβανομένου και του φ. 19/12-11-1907,

1. α) Σημανδηράκη Ζαχαρένιας: *Κρητικές Εφημερίδες Αθηνών του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης. Προμηθεύς ο Πυρφόρος*, τ. 32/1982.

β) Σημανδηράκη Ζαχαρένιας: *Κρητικός τύπος - Συμπληρωματικά Στοιχεία, Προμηθεύς ο Πυρφόρος*, τ. 34/1983.

γ) Σημανδηράκη Ζαχαρένιας: *Οι Χανιώτικες εφημερίδες μετά από το 1950, Προμηθεύς ο Πυρφόρος*, τ. 39/1984).

δ) Σημανδηράκη Ζαχαρένιας: *Γενικό Συμπλήρωμα στο Γενικό Τύπο, Λύκος Ηρακλείου*, τ. Β/1986-1987.

της συλλογής του κ. Παπαδάκη. Και τα τρία φύλλα που βρίσκονται στο ΙΑΚ (φ. 3, 8 και 13) είναι τετρασέλιδα και φέρουν ως Διευθυντή και Εκδότη τον Σ. Ε. Καλαϊτζάκη και ως Υπεύθυνο τον Αντώνιο Μ. Σαπουντζάκη. Κατά πάσα πιθανότητα η "Ε" εκδόθηκε στις αρχές του 1907 αφού το φ. 3 φέρει ημερομηνία 22 Απριλίου.

Και τώρα ως προς την ύλη:

Στο φ. 3/22-4-1907 δημοσιεύονται: Στην πρώτη σελίδα δίστηλο άρθρο με τίτλο "Χριστός Ανέστη" και μια στήλη με τίτλο "Επί του προγράμματος της Αντιπολιτεύσεως-Β. Χρηστή Διοίκησις", που συνεχίζεται και στη δεύτερη σελίδα και καλύπτει δύο μονόστιλα. Στη δεύτερη επίσης σελίδα δημοσιεύονται "Οι καταρτισθέντες Συνδυασμοί της Αντιπολιτεύσεως (Ν. Χανίων, Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνης² και Σφακίων), μια διάψευση των Βενιζέλων, Πωλογεώργη, Φούμη "Περί διασπάσεως της ηνωμένης Αντιπολιτεύσεως εν τω Νομό Χανίων, από σκοπού όπως αποθαυνηθώσιν οι φίλοι της Αντιπολιτεύσεως εν τοις άλλοις νομοίς" και τέλος άρθρο "Δια τον Ανταποκριτήν του "Ελευθέρου Βήματος", που συνεχίζεται και στην τρίτη σελίδα. Στη σελίδα αυτή δημοσιεύονται τα με πολιτική χροιά και σχετικά με τις εκλογές "Διά τον κ. Νομάρχην" και "Αίνιγμα", σύντομα "Διάφορα" καθώς και "Δια τον Ετέαρχον του "Ελευθέρου Βήματος" και "Ανταπόκρισις εξ Αγ. Βασιλείου". Τέλος στην τέταρτη σελίδα δημοσιεύονται δύο προγράμματα πλειστηριασμών με πληρεξ. δικηγόρους τους Πέτρο Δ. Μανουσάκη και Νικόλαο Α. Κορωνάκη, καθώς και δύο αγωγές ενώπιον του Ειρηνοδικείου Ρεθύμνης με πληρεξ. δικηγόρο τον Τίτο Πετυχάκη.

Στο φ. 8/20-6-1907 δημοσιεύονται: Στην πρώτη σελίδα "Ειδοποίησις" για τη μη έκδοση της "Ε" την προηγούμενη εβδομάδα, ευχαριστήριο των εκλεγέντων "Προς τους εκλογείς του νομού Ρεθύμνης",³ καθώς και ρεπορτάζ για τις εκλογές, και "Κύριο άρθρο του εγκρίτου φύλλου της Ελλάδος Αθήναι της 30 Μαΐου 1907" με τίτλο "Αι εκλογαί της Κρήτης", που συνεχίζεται και στη δεύτερη σελίδα. Στη δεύτερη σελίδα επίσης: "Εντυπώσεις εκ των εκλογών", στη στήλη "Νεώτερα": "Πότε θα συνέλθει η Βουλή", "Ο κ. Μάνος εις Αθήνας", "Αι δηλώσεις του κ. Αντωνίου Μιχελιδάκη" και "Συμπεράσματα εκ της εκλογής", καθώς και σημείωση "Διά τον κ. Ανταποκριτήν του *Ελευθέρου Βήματος*, που συνεχίζεται και στην τρίτη σελίδα, στην οποία δημοσιεύονται ακόμη: τα αποτελέσματα των εκλογών, με τα ονόματα, κατά νομό,⁴ των εκλεγέντων αντιπολιτευομένων, συμπολιτευομένων και επιλαχόντων, με τους σταυρούς που έλαβαν,⁵ καθώς και ένα ευχτήριο για αργαβώνα με τίτλο "Χαρομόσυνο γεγονός". Στην τέταρτη σελίδα καταχωρούνται: Δήλωση των Κοσμά, Ελισάβετ και Εμμ. Τσιριμιονάκη "ενώπιον του κ. Γραμμ. των εν Ρεθύμνη Πρωτοδικών", "Μία Σύστασις προς τον κ. Γενικόν Εισαγγελέα Χανίων", νεκρολογία για τον Ιωάννη Γ. Βλαστό ("Λόγος επικηδείος εκφωνηθείς υπό του Θεοφιλεστάτου Επισκόπου Ρεθυμνοαυλοποτάμου

2. Οι υποψήφιοι της Αντιπολίτευσης στο Νομό Ρεθύμνης ήταν οι: Μπιράκις Κυριάκος, Σκουλάς Βασίλειος, Μαρής Βασίλειος, Ζαχαράκης Εμμ., Ανδρεδάκις Γ., Καλοειδάς Ν., Βαβουράκις Ι., Χατζιδάκις Εμμ., Παπαδάκις Νικ., Πετυχάκις Μίνως, Σπανδαγάκις Βασίλειος.

3. Οι εκλεγέντες από την Αντιπολίτευση στο Νομό Ρεθύμνης ήταν (με αλφαβητική σειρά) οι: Ανδρεδάκης Γεώργιος, Βαβουράκης Ιωάννης, Ζαχαράκης Εμμανουήλ, Μαρής Βασίλειος, Μπιράκης Κυριάκος, Παπαδάκης Μιχαήλ, Πετυχάκης Μίνως, Σκουλάς Βασίλειος, Σπανδάγος Βασίλειος, Χατζιδάκης Εμμανουήλ.

4. Από την Αντιπολίτευση εξελέγησαν ακόμη οι Κιαμής Βεΐσαγαδάκης και Χαϊδέρ Χατζημπεκουράκης και από τη Συμπολίτευση ο Νικόλαος Κεφαλογιάννης. Οι Επιλαχόντες του Νομού Ρεθύμνης ήταν οι: Ν. Καλοειδάς, Μ. Παπαμιχελάκης, Εμμ. Τσουδερός, Γ. Ψαρουδάκης, Στ. Μαργαριουδάκης, Στ. Κωστογιάννης, Χαρ. Καλοειδάς, Κ. Λαγουδάκης, Ν. Καλογέννητος, Μ. Δασκαλάκης, Αδάμ Βαβουράκης, Ι. Βούλγαρης και Θ. Παπαδάκης.

5. Στο Νομό Χανίων εξελέγησαν 13 Αντιπολιτευόμενοι, 2 Συμπολιτευόμενοι (Επιλαχόντες 12). Στο Νομό Σφακίων (Αποκόρωνας και Σφακιά) εξελέγησαν 4 Αντιπολιτευόμενοι, 2 Συμπολιτευόμενοι (Επιλαχόντες 10). Στο Νομό Ηρακλείου εξελέγησαν 16 Συμπολιτευόμενοι, 3 (Μουσουλμάνοι) Αντιπολιτευόμενοι (Επιλαχόντες 29). Στο Νομό Λασιθίου εξελέγησαν 12 Συμπολιτευόμενοι (Επιλαχόντες 14).

κ. Διονυσίου εις τον νεκρόν του Ιωάννου Γ. Βλαστού-εν Ρεθύμνη τη 29 Μαΐου 1907") και "Ευχαριστήριον" της οικογενείας του μεταστάντος και στη στήλη "Δικαστικά" "Ειδοποίησις αναβληθέντος πλειστηριασμού" (με πληρεξ. δικηγόρο τον Πέτρο Μανουσάκη) και "Αναβλητική Ειδοποίησις πλειστηριασμού" (με πληρεξ. δικηγόρο τον Νικόλ. Α. Κορωνάκη).

Το φ. 13/23-7-1907, που ήταν και το πρώτο που συνάντησα κατά την έρευνα, δεν είναι σε πολύ καλή κατάσταση. Ένα τμήμα μονόστηλου της δεύτερης και ένα μικρότερο της τρίτης σελίδας, προφανώς συνέχεια του προηγούμενου έχει αποκοπεί. Στην πρώτη σελίδα δημοσιεύεται τριόστιχο ανυπόγραφο άρθρο περί τα πολιτικά πράγματα της εποχής. Στη δεύτερη σελίδα δημοσιεύεται "Χρονογράφημα-Η επέτειος μιας νυκτός". Με τη σημείωση ότι "Η κατωτέρω επιστολή εδημοσιεύθη εις το έγκριτον Ελληνικόν φύλλον "Αθήναι" σταλείσα υπό του εν Χανίοις Ανταποκριτού του", καταχωρείται δίστιχο με τίτλο "Το Νομοσχέδιον των Θεριοσιανών-Πώς και διατί απερρίφθη" και με τίτλους παραγράφων: "Ο λόγος του κ. Βενιζέλου-Ο κ. Ψαρουδάκης και ο λόγος τιμής του", "Αι αναβολαί δια τας εργασίας," "Οι λόγοι των αντιπολιτευομένων", "Άλλο πραξικόπημα", "Οι Μουσουλμάνοι". Από εδώ και κάτω, το μισό μονόστιχο έχει αποκοπεί έως και την αρχή της τρίτης σελίδας, δηλαδή 12 περίπου στίχοι από το πρώτο μονόστιχο της σελίδας αυτής. Στην τρίτη σελίδα δημοσιεύονται: "Μονομαχία Μάνου-Φουντουλάκι", "Επιτυχής διορισμός" (του καθηγητή Ξυλινάκη "ως γραμματέως της επί της Παιδείας και Θρησκευτικών Διοικήσεως"), "Τραγικωτάτη δολοφονία" (του Κωστή Γεωργαράκη ή Χώμα από την Πλάκα Αποκορώνου), "Βουλή" (ρεπορτάζ για τη συνεδρίαση της 14/7/1907), "Κοινωνική Ηχώ", σημείωση "Τοις Αρμοδίοις" (διαμόρφωση πλατείας Σκρυδλωφ, "προ των δικαστικών μεγάρων"), "Εμπορικός σύλλογος Ρεθύμνης"⁶ (είδηση περί ιδρύσεώς του και ονόματα εκλεγέντων μελών του Δ.Σ.), "Δικαία υπεράσπισις" (υπό ανωνύμου "τιμίου πολίτου" του Δ. Κανακίδου διευθύνοντος του υποπρωτορείου των εφημερίδων), Διόρθωση ημερομηνίας σε πρόγραμμα πλειστηριασμού και "Ειδοποίησις" της Διευθύνσεως της "Ε" προς τους συνδρομητές της εφημερίδας περί πληρωμής της συνδρομής τους "καθόσον πρέπει να λάβωσιν υπ' όψιν των τας δαπάνας τας οποίας αιταιεί έκαστον φύλλον και προπάντων ότι είνε μεγάλη ανάγκη να συντηρηθεί η *Ελευθερία* μας χάριν των συμφερόντων του νομού μας". Στην τέταρτη και τελευταία σελίδα του φ. 13 δημοσιεύονται: Απώλεια γραμματίου του λαχείου του Εθνικού Στόλου, "Δήλωσις" Ευαγγέλου και Ειρήνης Κανδηλάκη περί μη αποδοχής κληρονομίας, "Ειδοποίησις αναβληθέντος πλειστηριασμού (πληρεξ. δικηγόρος: Πέτρος Μανουσάκης), "Πρόγραμμα πλειστηριασμού" και "Ειδοποίησις πλειστηριασμού" (πληρεξ. δικηγόρος: Εμμ. Ζαχαράκης). Στο κάτω δεξιό άκρο της τέταρτης σελίδας καταχωρούνται και δύο διαφημίσεις: του Θεμιστοκλή Καλλέργη, εφραπλωματοποιού και του Γ. Μ. Σαπουντζάκη (σάπωνες Αδελφών Ν. Ζαβογιάννη).

Όπως αναφέρει και ο κ. Παπαδάκης, δεν είναι γνωστό πόσο διάστημα κυκλοφόρησε η Ρεθεμνιώτικη αυτή εφημερίδα, η οποία ήταν πράγματι πολιτική και μάλιστα πολιτικοποιημένη υπέρ του Ελευθερίου Βενιζέλου και της Αντιπολίτευσης. Και αν κρίνει κανείς από την ύλη και το ύφος γραψίματος των κειμένων, και ειδικά από τα άρθρα της προεκλογικής περιόδου, ακόμη κι αν κυκλοφόρησε για λίγο χρονικό διάστημα, η "*Ελευθερία*", μαχητική, κατηγορηματική και απόλυτα σαφής, πιθανώς με κάποιους υπαινιγμούς, αντιμετώπιζε με ευπρέπεια και αξιοπρέπεια τους ιδεολογικά αντίθετους. Οποία σύγκριση, με -μερικές τουλάχιστον- εφημερίδες της εποχής μας...

6. Βλ. και: Σημανδηράκη Ζαχαρένιας: Τα Κρητικά Σωματεία από το 1978 έως το 1913 (*Πεπραγμένα του διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*).

